

27 augustus 2013 13:43

[Lees voor](#)

Bemoeizorg

door [Johan de Koning](#)

Wat doe je als mensen met een lichte verstandelijke beperking ernstig probleemgedrag vertonen maar zorg weigeren? De eerste ACT-teams in de gehandicaptensector zijn gestart met het geven van bemoeizorg. ‘Soms moet je handelend optreden.’

[Slideshow](#)

De ruimte, zo groot als een studentenkamer, is gevuld met spullen van 2Switch, een kringloopwinkel in Zutphen. Er staan een bed in en een bank, een bijzettafeltje en een kastje met een tv. Voor Lucas (21), een slanke jongen met een baseball pet, lang haar in de nek en een paar tatoeages, is het een begin.

‘Ik ben blij dat ik hier zit’, zegt hij. ‘Ik moet er niet aan denken waar ik nu zou zijn als ik niet was geholpen. Weer in de bak, denk ik.’

‘Lucas is een *survivor*’, zegt Daniël Velders van Trajectum, een stevige man met kort haar.

‘Hij leeft bij de dag. Wat hij hier heeft is al heel wat, want hij begon met niets. De volgende stap is een kast voor zijn kleren.’

We hebben Lucas net opgehaald bij het activiteitscentrum in Zutphen waar hij een taakstraf uitvoert. Vandaag heeft hij gedroogde mandarijnschijven, die als decoratie worden gebruikt,

in zakjes gestopt en dozen voor stropdassen gevouwen. In de auto op weg naar Voorst, waar Lucas woont, halen Daniël en hij op, hoe ze elkaar anderhalf jaar geleden hebben ontmoet. Daniël praat vriendelijk maar zelfverzekerd. ‘Volgens mij hebben we elkaar voor het eerst gezien bij die vriend van je’, zegt hij, ‘en daarna in de gevangenis.’ ‘Nee, het was andersom’, zegt Lucas. ‘Je kwam eerst een keer langs in de bajes, maar toen was ik dom en zei ik dat ik niks nodig had. Daarna kwam ik je weer tegen bij die vriend en toen bleek dat jij hem ook hielp.’ ‘O ja, dat klopt’, zegt Daniël, ‘en de derde keer dat ik je zag heb ik je dat mobieltje gegeven.’

Altijd afspraken

Dankzij het mobieltje en een *prepaid card* konden ze elkaar bereiken. Daniël zorgde ervoor dat Lucas naar belangrijke afspraken ging, bij de reclassering bijvoorbeeld. Ook konden ze samen gaan bouwen aan het kaartenhuis van identiteitsbewijs, woonadres en Wajong-uitkering. Want heb je het één niet, dan is het lastig om het ander wel te krijgen. Er werd een bewindvoerder aangewezen die ervoor zorgt dat Lucas iedere week vijftig euro krijgt. Daarvan besteedt hij er nu naar eigen zeggen maximaal vijftien aan wiet en shag. En tot verrassing van Lucas ontdekte Daniël dat een eerdere bewindvoerder geld had gespaard dat op Lucas' naam stond. In de periode dat hij rondkwam van statiegeld van gestolen kratjes en oud ijzer, wist hij dat zelf niet eens. Lucas heeft een lichte verstandelijke beperking. Omdat zijn ouders zelf problemen hebben, woont hij al sinds zijn derde niet meer thuis. Of, zoals hij het zelf zegt: ‘Ik heb mijn hele leven op kutinternaten gezeten. Altijd begeleiding, altijd afspraken maken, altijd gezeik.’ Toen hij er genoeg van had, is hij weggelopen. Hij sliep overal: bij zijn ouders, bij een vriend, in een portiek, in een gekraakte stacaravan - waar het op een gegeven moment ook weer te druk werd. ‘Wij geven ook begeleiding’, zegt Daniël, ‘en wij maken ook afspraken. Maar dat doen we samen. En als Lucas zich er niet aan houdt, dan gaan we kijken waar dat aan ligt.’

Ernstige gedragsproblemen

Daniël Velders is sociaal psychiatrisch verpleegkundige en maakt deel uit van een van de twee ACT-teams van Trajectum. ACT staat voor *assertive community treatment*. Het gaat om intensieve, ambulante ‘bemoeizorg’ vanuit een multidisciplinair team. De methodiek is ontwikkeld in de Verenigde Staten en wordt in Nederland al op grote schaal toegepast in de ggz. De teams begeleiden en behandelen hun cliënten zo lang als nodig is, ook terwijl zij in een gevangenis of kliniek verblijven. Doordat ze hun cliënten regelmatig zien, is het mogelijk om crisissituaties te zien aankomen en op tijd in te grijpen. Het team waarvan Daniël Velders deel uitmaakt is één van de eersten die zich speciaal richten op mensen met een lichte verstandelijke beperking.

Laura Neijmeijer van het Trimbos Instituut ondersteunt de eerste teams in de gehandicaptensector. ‘In de ggz worden ACT-teams vooral ingezet voor cliënten met ernstige psychiatrische aandoeningen, zoals terugkerende psychosen, vaak in combinatie met andere problemen, zoals middelengebruik’, legt zij uit. ‘In de gehandicaptenzorg gaat het om mensen met een lichte verstandelijke beperking en ernstige gedragsproblemen, zoals agressie of seksueel overschrijdend gedrag.’ De methode is erop gericht te voorkomen dat mensen steeds opnieuw in dezelfde problemen terechtkomen.

Het project van Neijmeijer richt zich vooral op de ontwikkeling van ACT-teams bij de BORG-instellingen, vier organisaties die zijn gespecialiseerd in het ondersteunen van SGLVB-cliënten (Sterk Gedragsgestoord Licht Verstandelijk Beperkt). Bij Trajectum zijn inmiddels twee teams actief en bij Altrecht één. Binnenkort start een team bij het onderdeel

Stevig van Dichterbij en Ipse de Bruggen bereidt de oprichting van een team voor. Inmiddels zijn ook andere organisaties van start gegaan met ACT voor mensen met lichte verstandelijke beperkingen, zoals Amarant.

Balans

Neijmeijer heeft de methodiek beschreven en doet onderzoek naar de resultaten van de aanpak. Daaruit blijkt dat er ook in de gehandicaptensector behoefte bestaat aan ACT. 'De doelgroep neemt in omvang toe', zegt Neijmeijer. 'Dat komt door de complexiteit van de samenleving en doordat de zorg steeds meer uitgaat van eigen regie. Mensen die jarenlang negatieve ervaringen hebben opgedaan met hulpverlening, reageren afwerend op een zorgaanbod. Deze teams passen dan bemoeizorg toe. Ze proberen contact te maken en mensen aan zich te binden.'

Het klinkt als vloeken in de kerk. Want al jarenlang beweren critici dat zorgaanbieders in de gehandicaptensector hun cliënten de regie teveel uit handen namen. Begeleiders zouden vaker de handen op de rug moeten houden en niet in ouderwetse zorgpatronen vervallen.

Neijmeijer: 'Soms moet je handelend optreden. Dat past niet altijd in de manier waarop hulpverleners denken en handelen, merk ik tijdens trainingen. Er moet een goede balans zijn tussen eigen regie aan de ene kant en goed hulpverlenerschap aan de andere kant. In de verstandelijk gehandicaptenzorg is die balans soms te veel doorgesloten naar de eigen regie.' Ze vertelt dat ACT's assertieve technieken en verleiding toepassen. En desnoods dwang en drang. Dat laatste gebeurt dan bijvoorbeeld in samenwerking met de reclassering. Neijmeijer: 'De reclassering speelt dan de bad guy, het ACT de good guy.'

In Zutphen, de uitvalsbasis van het ACT-team van Trajectum dat we bezoeken, wordt de term judoën gebruikt. Daarmee wordt niet bedoeld op vechten, maar op het gestoei dat aan de worpen vooraf gaat: mensen in beweging krijgen, zonder ze uit balans te brengen.

Shared caseload

Een ACT wordt gevormd door een psychiater, eventueel een avg, verpleegkundigen en begeleiders, een gedragsdeskundige, een systeemtherapeut, een verslavingsdeskundige, een trajectbegeleider en een ervaringsdeskundige. Kenmerkend is dat zij de cliënten gezamenlijk begeleiden. Er is sprake van een *shared caseload*. In Nederland is een variant ontwikkeld waarbij cliënten die al wat stabiel zijn door één teamlid worden begeleid. Als het nodig is wordt opgeschaald naar ACT. Deze variant heet Functie ACT, of FACT. Maar het team van Trajectum dat we bezoeken is een ACT-team.

Op dinsdagochtend, om kwart voor negen zit het hele team rond de tafel op het kantoor in Zutphen, met uitzondering van Daniël die al naar een cliënt is en twee leden die naar een training zijn. De meeste aanwezigen hebben een iPad voor zich waarmee ze altijd in alle agenda's en dossiers kunnen kijken. En aan de wand hangt het digibord: een beeldscherm waarop de namen van alle cliënten in een Excel-sheet onder elkaar staan. Cliënten waar je in je eentje naartoe kunt, staan in een groen vakje. Cliënten die je beter met zijn tweeën kunt bezoeken in rood.

In een uur worden bijna alle 52 huidige cliënten langsgelopen. De secretaresse noteert alle besluiten ter plekke in de vakjes achter de namen. Het tempo ligt hoog.

Zorgmijdend

Een cliënt heeft zich ziek gemeld en zegt dat het drie dagen gaat duren. Het KNMI voorspelt drie dagen mooi weer.

'Daar moet vandaag nog iemand heen.'

Een cliënt moet bloed laten prikken, omdat de reclassering zeker wil weten dat hij zijn medicijnen slikt.

‘Ik denk niet dat hij ze slikt, maar hij moet vandaag nog een formulier hebben. Wie ziet hem?’
Een cliënt komt maandag vrij.

‘Gaan wij hem begeleiden of de ggz?’

De orthopedagoog die een cliënt een IQ-test heeft afgenomen, wil dat de psychiater hem test op ADHD.

‘Ik heb een uur, dan hebben we in ieder geval een beginnetje.’

Een cliënt die afstand wil nemen van zijn criminele ouders, is opgezocht door zijn vader, die hem heeft geslagen.

‘Weet ik.’

Een cliënt heeft de Playstation van zijn broertje verkocht en voor tweehonderd euro cocaïne aangeschaft.

‘Vreselijk. En zijn moeder praat het goed.’

Een cliënt die de hele dag met een verrekijker naar het water zit te kijken, doet niet open.

‘We kunnen beter achterom lopen.’

Een cliënt die samenwoont met zijn ex-vriendin heeft haar geslagen.

‘Wordt er aangifte gedaan?’

Een cliënt is gisteren niet op het werk verschenen.

‘Hij heeft me gebeld dat hij dit weekend te diep in het glaasje had gekeken’, zegt de gz-psycholoog. Er wordt enthousiast gereageerd op dit succes: hij heeft zelf gebeld! ‘Er is toch iets blijven hangen van al die uren dat ik met hem heb gepraat!’

En dan zijn er de nieuwe cliënten die worden aangemeld. Iemand is direct weggelopen uit een kliniek, toen bleek dat hij niet verplicht was daar te blijven.

‘Als hij zo zorgmijndend is, dan is hij bij ons aan het goede adres. We plukken hem desnoods van de straat.’

Outreachend

‘Wij zijn de derde lijn’, zegt David Eskes, de projectleider van het team. ‘Waar de reguliere zorg vastloopt, daar beginnen wij.’ In december 2011 vroeg justitie Trajectum of ze een ACT-team wilden starten, het liefst direct in januari 2012. ‘Wij konden daar ja op zeggen, omdat we al *outreachend* bezig waren. We deden al ambulante zorg en ik wist wie ik hier intern moest benaderen om een multidisciplinair team samen te stellen. Inmiddels zijn alle disciplines vertegenwoordigd, we hebben alleen nog geen ervaringsdeskundige. Dat is ook wat moeilijker dan in de ggz, want we zoeken iemand die niet alleen een lichte verstandelijke beperking heeft, maar ook ervaring met psychische problemen en verslaving.’

Hij toont een grafiek waaruit blijkt dat bij driekwart van de cliënten sprake is van ‘middenmisbruik’. Ruim de helft heeft problemen met agressieregulatie en 39 procent heeft een antisociale persoonlijkheidsstoornis. ‘Onze cliënten staan ook vaak in de krant’, zegt hij en laat een stapeltje *headlines* zien.

Over nieuwe cliënten vindt vaak afstemmingsoverleg plaats met justitie en ggz. Het kan gaan om mensen die nog gevangen zitten, of om mensen die nog niet veroordeeld zijn. ‘Wij kunnen een zedendelinquent al behandelen voordat hij is veroordeeld.’ Als cliënten niet meer onder justitie vallen, houdt de begeleiding niet op. Dus moeten er dan andere financieringsbronnen worden aangeboord. Soms worden er AWBZ-indicaties aangevraagd, maar soms ook dbc's: de diagnosebehandelcombinaties uit de ggz. Eskes hoopt dat het team eind van het jaar officieel wordt gecertificeerd door het CCAF (Centrum Certificering ACT en FACT), dat is ook handig voor de financiering.

Buiten schijnt de zon, zoals voorspeld. We rijden naar de Mariënoord, een tuinderij. Victor (24) is hier aan het werk en hij heet ons vrolijk welkom. Net zo'n slanke verschijning als Lucas en ook een baseball pet op, maar veel meer een jongen van het platteland. Hij laat zien waar het hout wordt gehakt en wil best poseren voor de foto. 'Ik ben hier superblij mee', zegt hij. Nog enthousiaster is hij over het werk dat hij in zijn vrije tijd doet op een melkveehouderij van twee BN'ers uit *Boer zoekt vrouw*.

Vroeger woonde hij in een voorziening voor begeleid wonen, maar daar kreeg hij het benauwd: 'Je hele leven werd voor je bepaald.' Na een moeilijke periode heeft hij nu een eigen woonruimte en ontvangt hij veertig euro per week van zijn bewindvoerder. Hij noemt verschillende namen van leden van het ACT-team die hem hebben geholpen met het opbouwen van discipline en zelfvertrouwen, met afspraken nakomen en stoppen met liegen. Liegen mag toch wel?, vraag ik hem.

Aarzelend kijkt hij naar David.

[noot]

De namen van Victor en Lucas zijn gefingeerd.